

JOKE FOLMER (1923-2022)

Portret van een buitengewoon moedige vrouw

Joke Folmer was amper twintig toen ze in anderhalf jaar tijd voor de verzetsgroep Fiat Libertas 300 piloten, Engelandvaarders en Joden over de Belgische grens hielp. Ze ontving talrijke onderscheidingen en verzorgde tot op hoge leeftijd gastlessen op scholen. December 2022 overleed ze op 99-jarige leeftijd.

Een van de meest bepalende ervaringen voor Joke Folmer was het lot van haar hartsvriendin Rosette Bannet. Een tijdlang had ze haar ondergedoken Joodse klasgenote op het Zeister Lyceum nog schoolwerk gebracht op haar schuiladres. Maar begin 1942 was het gezin Bannet verdwenen. Naar later bleek uitgeweken naar Groningen maar daar alsnog opgepakt. Er maakten zich een woede en een ontzetting van haar meester die haar op de been moeten hebben gehouden in de periode die voor haar lag.

Keizersgracht 763

Na het behalen van haar eindexamen verhuisde ze naar Amsterdam voor een studie aan de sociale academie waar ze geleidelijk aan verzeild raakte in de illegaliteit. Via een onderduiker in de woning van haar ouders kwam ze in aanraking met de verzetsgroep Luctor et Emergo, die later omgedoopt werd tot Fiat Libertas om verwarring met een gelijknamige organisatie te voorkomen. De groep was begin 1942 ontstaan in het Betuwse Deil waar burgemeester W.M. Kolff, Jan Wannée, werkzaam voor het Rijksbureau voor

voedselvoorziening, en pater Reinier Kloeg uit Weert tot het inzicht waren gekomen dat het illegale werk professioneler aangepakt diende te worden. Met hulp van gelijkgestemden zoals de Alkmaarse Nel Lind, die als bestuurder actief was geweest in de padvinderij, en de Joodse schilder en toneelschrijver Eduard Veterman werd in Amsterdam het hoofdkwartier ingericht op Keizersgracht 763.

De groep had vertakkingen in het hele land en hield zich bezig met vervalsing van identiteitspapieren en het verzamelen van inlichtingen voor de Nederlandse overheid die via de zogeheten Zwitserse Weg in Londen terecht kwamen. Maar de leden waren vooral actief in hulpverlening aan Joden, Engelandvaarders, ontvluchte Franse krijgsgevangenen en in Nederland gestrande geallieerde piloten.

Inspectrice gaarkeukens

Aanvankelijk verrichtte Joke Folmer allerhande koerierswerk. Tot ze op 17 november 1942, nog maar net negentien jaar geworden, de opdracht kreeg vijf Engelse piloten weg te brengen naar Weert. In anderhalf jaar tijd, tot april 1944, zou Folmer meer dan 300 personen, waaronder zo'n 180 geallieerde vliegers, naar en ook over de Belgische grens helpen.

Informatie over neergestorte vliegtuigen verkreeg ze onder andere via haar vader die bij de Luchtbescherming in Zeist werkte en via een bevriend contact op het plaatselijke politiebureau waar dagelijks telexberichten binnenrolden over vliegtuigcrashes. Folmer benaderde vervolgens contactpersonen van de in die omgeving actieve LO/LKP. Na de eerste kennismaking, waarbij haar voornaam bij de Engelsen meer dan eens voor enige hilariteit zorgde, werden de piloten voor vertrek onderworpen aan een lijstje controlevragen die alleen door Britten beantwoord konden worden. De mannen, voorzien van valse papieren, werden stevig geïnstrueerd hoe zij zich in de trein dienden te gedragen. Niet per ongeluk thank you of excuse me zeggen en bij eventuele vragen louter ja of nee antwoorden. Folmer zelf gebruikte als dekmantel een pasje waarop stond dat ze werkzaam was als inspectrice van gaarkeukens.

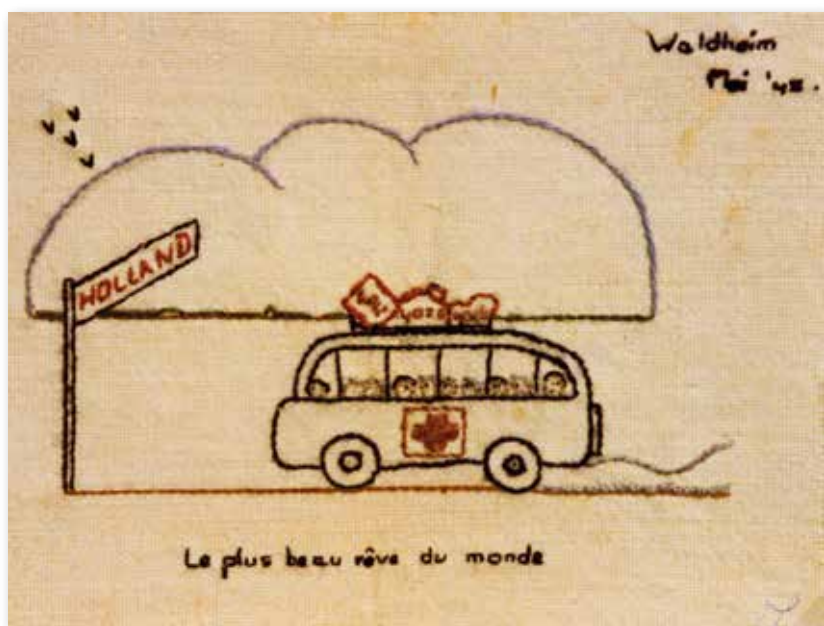
Einzelhaft

Een van de grote risico's voor de vluchtroutes vormden infiltranten. Folmer maakte mee dat er

Uit: Eduard Veterman, Keizersgracht 763 (Amsterdam 1946)

Het pand Keizersgracht 763 (ca. 1945), op een steenworp afstand van de Amstel, waar het hoofdkwartier van Fiat Libertas gevestigd was.

Borduurwerkje dat Joke Folmer voor Nel Lind maakte in de gevangenis van Waldheim, voorstellende een Rode Kruis bus die naar Holland rijdt. Op de bagage staat NN nummer 4020 van Nel Lind.

twee ontmaskerd werden die vervolgens na een veemgericht door een KP geliquideerd werden. Onvermijdelijk was echter dat mede als gevolg van het beruchte Englandspiel diverse leden van Fiat Libertas tegen de lamp liepen. Zoals in september 1943 Nel Lind overkwam, die een cruciale rol vervulde in de coördinatie van de vluchtlijnen. Ze had belastend materiaal op zak en hoewel de SD haar op het spoor was, wist Folmer nog een tijdlang deze taak van haar over te nemen. Maar op 28 april 1944 werd ook zij gearresteerd tijdens een afspraak met haar moeder die door de SD was geschaduwd.

Na vijf weken Einzelhaft in Scheveningen volgde in Utrecht een schijnproces tegen 21 Fiat Libertas-leden, van wie er elf, onder wie Folmer en Lind, de doodstraf kregen. Op Dolle Dinsdag werden de veroordeelden op transport naar Duitsland gezet, waar ze de zware gang maakten door verschillende gevangenissen. Zoekgeraakte en te laat doorgestuurde dossiers voorkwamen echter dat het vonnis werd uitgevoerd.

In de vrouwengevangenis in Waldheim, een stadje tussen Dresden en Leipzig, werden ze door het Rode Leger bevrijd. Omdat het Nederlandse Rode Kruis het liet afweten volgde nog een chaotische terugreis naar Nederland waar ze in juni 1945 arriveerden. Een reis die beschreven is in het boek *En de muren vielen om* (1957) van Henriette Roosenburg die eveneens deel uitmaakte van Fiat Libertas.

Onderscheidingen

Na de oorlog getuigde Folmer voor de parlementaire enquêtecommissie over het regeringsbeleid

tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In 1950 huwde ze een man die eveneens actief geweest was in het verzet. Het paar kreeg vijf kinderen en nam ook vijf pleegkinderen in huis. Ongetwijfeld als gevolg van haar jarenlange werkzaamheden bij de Kinderbescherming en pleeggezinnencentrale. Ook zat ze in de Raad van Overleg van Stichting 1940-1945. Na haar scheiding vestigde ze zich eind jaren zeventig op Schiermonnikoog. Vanaf die tijd begon ze met het verzorgen van lezingen op scholen en gaf ze vaker interviews over haar verzetswerk. En ook was er een verzoening met haar neef Jan die tijdens de oorlog gediend had bij de Waffen SS. Joke Folmer ontving in 1980 het Verzetshedenkingskruis, een van de vele binnen- en buitenlandse onderscheidingen die haar werden uitgereikt.

LITERATUUR

Over Fiat Libertas en de vluchtroutes voor piloten is veel geschreven. In tegenstelling tot wat vaak beweerd wordt, komen in onderstaande publicaties de verzetsbijdragen van vrouwen uitvoerig aan de orde, inclusief de rol van Nel Lind, Joke Folmer en anderen.

Eduard Veterman: *Keizersgracht 763* (Amsterdam 1946)

Henriette Roosenburg: *En de muren vielen om* (Amsterdam 1957)

Loe de Jong: *Het Koninkrijk*, dl 7 (Den Haag 1976)

J.W. Regenhardt: *Het gemaskerde leven van Eduard Veterman* (Amsterdam 1990)

A.P.M. Cammaert: *Het verborgen front – Een geschiedenis van de georganiseerde illegaliteit in de provincie Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Leeuwarden 1994)

Peter Gerritse: *De verzetsvrouw en de SS'er* (Amsterdam 2005)

Megan Koreman: *Gewone helden – De Dutch-Paris ontsappingslijn 1942-1945* (Amsterdam 2016)

Egbert van de Schootbrugge: *De Tweede Wereldoorlog en het verzet* (Utrecht 2018)